

1977 års stabiliseringspolitik — teori och debatt

Är de argument som framförs i den stabiliseringspolitiska debatten förenliga med den moderna teoriutvecklingen? Johan Myhrman granskar inlägg från tre olika håll: regeringen, oppositionen och SNS:s Konjunkturråd.

Det pågår ständigt en debatt i vårt samhälle om inflationen, om arbetslösheten och om vårt bytesbalansproblem. Inflationen berör alla; arbetslösheten drabbar bara en del men oroar de flesta av oss, och bytesbalansproblem inger oss en känsla av bristande jämvikt i vår ekonomi. I riksdagen, i TV, tidningar och tidskrifter diskuteras allt oftare dessa problem och vad som kan och bör göras åt dem.

Samtidigt pågår det på universitet och högskolor, i Sverige och i utlandet, en ganska omfattande forskningsverksamhet kring dessa problem. Under de senaste tio åren har det skett en utveckling av teorin, så att den mycket bättre än tidigare förklarar sambanden mellan inflation, arbetslöshet och betalningsbalans. Den ger också ett visst underlag för slutsatser om stabiliseringspolitikens uppläggning.

Det är då naturligt att fråga sig i vilken utsträckning den ekonomiska debatten har influerats av nyheterna på detta område inom forskningen eller om det råder

vattentäta skott mellan dessa båda verksamheter. Nationalekonomisk forskning kan understundom vara tekniskt komplicerad att tränga in i, men det är oftast inte någon större svårighet att få reda på det väsentliga budskapet för den som har tillräckligt med ambition att vilja ta reda på hur det förhåller sig, även till priset av att de invanda kähästarna blir obrukbara.

Ekonomisk teori i omvandling

Utvecklingen av makroteorin har under 1970-talet lett till resultat av stor betydelse för stabiliseringspolitiken.¹ Det är framför allt två resultat som kan sägas ha medfört revolutionerande slutsatser för möjligheterna att bedriva en framgångsrik stabiliseringspolitik. Det ena är utvecklingen av Phillipskurvan till en genomarbetad teori som också inkluderar förväntningar om den framtida inflationstakten. Det andra är en ökad insikt om de internationella restriktionerna på ett lands möjligheter till en självständig stabiliseringspolitik, vilka naturligtvis blir särskilt betydande för ett litet land. Jag har tidigare [Myhrman 1977 a, b] behandlat dessa två utvecklingslinjer i den makroekonomiska teorin, och skall därför här endast helt kortfattat påminna om de centrala tankarna.

Docent JOHAN MYHRMAN är tf biträdande professor i internationell ekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm. Hans vetenskapliga verksamhet är främst inriktad på penningteori, makroteori och internationella betalningsproblem.

¹ För en god exempelsamling på olika varianter av sådana modeller se uppsatserna av Calmfors, Lindbeck, Myhrman, Nyberg-Viotti i "Lindbeck [1978].

Man kan säga att det hela började med att man från mitten av 1960-talet upptäckte att den sk Phillipskurvan i land efter land började förskjutas så att de tillgängliga kombinationerna av inflation och arbetslöshet blev allt oförmånligare. Man fann så småningom att detta samband helt enkelt behövde en tredje dimension, inflationsförväntningar. Inflationstakten varierar således med efterfrågeöverskottet på varumarknaden (arbetsmarknaden) vid givna inflationsförväntningar. Man kan också vända på steken och säga att ju högre dessa förväntningar är desto högre blir inflationen vid given storlek på efterfrågeöverskottet.

Den här förklaringen låter ju relativt rimlig och den kan också kompletteras med ett analogt resonemang för arbetsmarknaden, varvid inflationsförväntningarna byggs in i löneökningstakten. Trots att de här refererade tankegångarna förefaller ganska enkla och plausibla leder de fram till slutsatser för den ekonomiska politiken som är revolutionerande, åtminstone mot bakgrund av det keynesianska synsättet.²

Phillipskurvan bryter mot det "gammalkeynesianska" synsättet genom att framhäva möjligheten av prisstegringar redan innan full sysselsättning uppnåddes. När sedan även inflationsförväntningar medtas uppträder det obehagliga faktum att inflationstakten kan vara hög och t o m öka fastän arbetslösheten är ganska betydlig. Detta är "stagflation". Dessa nya formuleringar av teorin har också starka implikationer för den ekonomiska politiken. Det betyder tex att om man har hamnat i ett läge med för hög inflationstakt så går det inte att komma ned i en klart lägre inflation utan en period av ökad arbetslöshet. Det är emellertid viktigt att tillägga att en viss åtstramning av den totala efterfrågan får en större inflationsdämpande effekt ju mer man lyckas påverka inflationsförväntningarna. Detta talar för att en kraft-

full och bestämd antiinflationpolitik kan få en mer betydande effekt på inflationen än en velig och obeslutsam politik med samma arbetslöshet.

Sambanden mellan inflation och arbetslöshet är dock inte oberoende av vilket växelkurssystem som råder. De gäller i stort sett som i en sluten ekonomi vid fullständigt rörlig växelkurs gentemot omvärlden. En rörlig växelkurs innebär att växelkursen i stor utsträckning anpassar sig till skillnaden i pris- och löneutveckling mellan hemlandet och omvärlden. Den utgör därför ingen restriktion på den inhemska inflationstakten.

Väljer landet däremot fasta växelkurser blir situationen helt annorlunda. Under fasta växelkurser får vi passivt ta emot den i utlandet bestämda inflations-takten på våra export- och importvaror. Den svenska inflationstakten blir därmed också i helt avgörande utsträckning bestämd utanför vårt inflytande.

Innebörden av fasta växelkurser för avvägningen mellan inflation och arbetslöshet blir följaktligen att sambandet mellan dessa försvagas samtidigt som verkningarna på betalningsbalansen träder fram istället. I ett land utan avskild hemmamarknadssektor bestäms priserna på alla varor av utbud och efterfrågan på världsmarknaden, och det existerar överhuvudtaget ingen möjlighet att påverka den egna inflationstakten genom variationer av arbetslösheten. Ökad eller minskad efterfrågan i ekonomin leder då enbart till ett ökat underskott respektive överskott i bytesbalansen.

Förekomsten av en skyddad hemmassektor och av en eventuell kortsiktig kontroll över vissa priser på våra exportprodukter leder till någon modifikation av dessa starka slutsatser. Arbetslösheten och vår inhemska inflation kan under

² Se Santomero-Seater [1978] för en översikt av dessa teorier.

en kortare tid påverkas av variationer i den totala efterfrågan, men merparten av effekterna kommer att falla på bytes- och betalningsbalansen. Man kan säga att målet för inflationstakten vid fasta växelkurser är att hålla samma inflationstakt som de länder med vilka man har fasta kurser och att detta är liktydigt med målet att det skall råda jämvikt i betalningsbalansen (och i bytesbalansen bortsett från transferbelopp). Detta betyder naturligtvis inte att det måste råda jämvikt i bytes- och betalningsbalansen varje dag eller varje månad, men på några års sikt är en sådan jämvikt ett tecken på att landets efterfrågenivå och inflationstakt är förenliga med den fasta växelkursen. Genom utländsk upplåning kan tidsperioden för en nödvändig anpassning utsträckas, men man kan aldrig bortse från att ett växande underskott i utrikeshandeln och en inhemsk inflationstakt som är högre än omvärldens båda är utslag av en och samma grundläggande obalans vid rådande växelkurser.

”En devalvering utan en åtstramning av den totala efterfrågan har inte stora utsikter att lyckas.”

Härav följer också att ett underskott i bytesbalansen vid fasta växelkurser beror på ett för högt pris- och kostnadsläge och/eller en för hög efterfrågenivå. En för hög efterfrågenivå kan rättas till genom att den sänks med hjälp av en restriktiv ekonomisk politik. I själva verket är det snarast överraskande hur stark denna effekt kan bli, jfr Sverige 1971–73, 1978. Vid för hög pris- och kostnadsstegringstakt kan det kanske också räcka med att sänka den totala efterfrågan tills ett nytt jämviktsförhållande så småningom uppnås. (Sverige 1970–73.) Om däremot balansbristen i utgångsläget är mycket stor kommer ett förlitande på enbart denna metod att medföra en mycket

stor och långvarig arbetslöshet. Det kan då vara bättre att underlätta anpassningen genom en devalvering. Tyvärr tycks föreställningen att devalvering skulle kunna ersätta åtstramningen av totala efterfrågan vara mycket utbredd. Detta är emellertid vanligtvis inte fallet. En devalvering innebär att prinsnivån i ett land ändras i förhållande till prinsnivån i ett eller flera andra länder. Om man inte gör något åt pris- och kostnadsstegringstakten, kommer emellertid underskottet mot utlandet att återvända ganska snart. En devalvering utan en åtstramning av den totala efterfrågan har inte stora utsikter att lyckas.

Utgångsläget inför år 1977

Vid tidpunkten för den borgerliga regeringens tillträde tycktes den svenska ekonomin för många betraktare befinna sig i ett efter omständigheterna ganska gynnsamt läge. Det talades vid denna tid mycket om ”det dukade bordet”. Den internationella lågkonjunktur som infann sig under år 1974 hade lett till en mycket stor ökning av arbetslösheten i USA, Västtyskland, England och Japan under 1975. I Sverige hade man bestämt sig för att försöka ”hoppa över lågkonjunkturen”. Genom lagerstöd, arbetsmarknadspolitik (sexkrona, åttakrona, osv), investeringssubventioner, regionalt stöd samt en expansiv finanspolitik gjorde man sitt bästa för att undkomma den internationella lågkonjunktursens härjningar på svensk botten.

Åtstramningen utomlands ledde till en svag exportutveckling under 1974 och till ett fall med ca 10 procent i volym år 1975. Emellertid bidrog de statliga åtgärderna till att dämpa effekterna på industriproduktionen av den dåliga exportutvecklingen. Löneavtalen för 1975 och 1976 hade dessutom resulterat i mycket stora löneökningar vilket på kort sikt hjälpte till att hålla uppe den privata konsumtionen på en hög nivå.

Summan av dessa händelser blev att produktionen stagnerade men att utvecklingen jämfört med vad som hände utomlands ändå var förhållandevis gynnsam. Om man ser till den öppna arbetslösheten kunde Sverige uppvisa en enastående bild utan någon ökning av arbetslösheten medan man i utlandet registrerade de högsta siffrorna sedan 1930-talet.³

Under våren 1976 började en klar expansion att märkas i USA och förhoppningarna i Sverige om att vi nu hoppat över nedgången och kunde haka på i uppgången blev allt starkare. Ännu vid tiden för valet syntes situationen mycket optimistisk. En ordentlig internationell konjunkturuppgång och Sverige med välfyllda lager, var det inte "det dukade bordet"?

Carl Johan Åberg redogjorde i en artikel i Ekonomisk Debatt [Åberg 1976] för sin syn på den svenska stabiliseringspolitiken under 1970-talet. Han framstår därvid som den främste representanten för den svenska myten att vi lyckats föra en väl utformad stabiliseringspolitik medan de stora länderna, framför allt USA, i ovisst nit hade underlåtit att föra en expansiv politik. Detta föranledde också en hel del applåder från OECD. Vad man därvid inte beaktade var att USA valt denna politik, för att i enlighet med ekonomisk teori försöka få bukt med inflationen. I Sverige hade man trots sig kunna vara expansiv utan att beakta följderna av en sådan politik på pris- och lönekostnadsutvecklingen.

Den första alarmerande rapporten om det försämrade läget var Konjunkturrådets rapport hösten 1976. Där framställdes Sveriges situation som en kostnadskris och situationens allvar beskrevs ganska väl. Rådets prognos för de olika efterfrågekomponenterna låg avsevärt lägre än andras, men underskattade ändå utfallet. Vid denna tidpunkt fanns emellerid inget som helst "krismedvet-

tande" och rapporten betecknades som alltför pessimistisk eller till och med som svartmålning.

Året 1977

Att Konjunkturrådets analys av det ekonomiska läget var i huvudsak riktig bekräftades av den ekonomiska utvecklingen under 1977. Utfallet för exempelvis exportvolymen 1977 blev minus en procent. Huvudproblemet var att våra priser och kostnader var för höga för en framgångsrik konkurrens på världsmarknaden. En följd av detta var en kontinuerlig försämring av vår bytesbalans.

Sven Grassman har vid upprepade tillfällen hävdad att vårt bytesbalansunderskott är överdimensionerat och felberäknat. Han har förmodligen rätt till en viss del⁴, men oberoende av nivån på underskottet är det uppenbart att det ökat från 1974 fram till och med 1977. Detta är också vad den ekonomiska teorin förutsäger. Om den svenska inflationstakten är högre än inflationen i ormen (vid givet relativt kapacitetsutnyttjande) kommer också bytesbalansen att successivt försämrans. Bytesbalansens saldo har alltså sitt främsta intresse som ett symptom på obalans gentemot världen.

"Bytesbalansens saldo har alltså sitt främsta intresse som ett symptom på obalans gentemot omvärlden."

Sveriges problem inför 1977 var således framför allt ett pris- och kostnadsproblem. Den svenska inflationstakten och stegringen av lönekostnaderna var helt enkelt oförenliga med motsvarande

³ För en utförligare presentation av dessa års ekonomiska politik med användning av ovannamnda teorier, se Myhrman [1977c].

⁴ Se Grassman och Franzén-Uggla i DN, april 1978.

utveckling i de övriga ormländerna vid oförändrade valutakurser. Samtidigt hade vi en väldigt svag produktionsutveckling och skulle ha haft en betydande arbetslöshet om inte denna till stor del dolts genom olika subventioner. En sådan ekonomisk situation har kommit att kallas för stagflation. Det var absolut inget unikt läge för Sverige. Andra länder hade bara råkat in i det något tidigare än vi.

Detta är ett mycket svårt läge att ta sig ur utan problem och kostnader av olika slag. Man kan tex inte öka den totala efterfrågan kraftigt för att öka produktion och sysselsättning utan att inflationen åter skjuter fart och betalningsbalansen försämras. Man måste utan alltför drastiska åtgärder låta ekonomin försiktigt expandera vid en lägre inflationstakt efter en tid av temporärt ökad arbetslöshet. Detta är vad McCracken-rapporten rekommenderar under namnet "The narrow path".

För Sveriges del kunde man då tänka sig följande utvägar: a) låga löneavtal genom att arbetsmarknadens parter insåg situationens allvar, b) en hårt efterfrågedämpande politik som genom lågt kapacitetsutnyttjande och hög arbetslöshet tvingar fram lägre pris- och löneökning, c) devalvering, d) sänkning av arbetsgi-varavgifterna för att minska löne-kostnaderna.

Alternativ a) var inte realistiskt i början av 1977. Dels förelåg det inget utbrett "krismedvetande", därför att mycket av krisens effekter dolts av alla stödåtgärder och problemet därför inte erkändes av olika inkomstgrupper, tex TCO. Dels var det psykologiskt-politiskt svårt för särskilt LO att gå med på ett mycket lågt avtal med en nyttillkommen borgerlig regering. Politik b) var å andra sidan knappast heller möjlig för en borgerlig regering. Åtminstone tycks man själva ha upplevt det så, vilket medförde en "prioritering av sysselsättningen". En deval-

vering var naturligtvis möjlig, men här förelåg stora risker för att det endast skulle medföra kompenserande lönekrav och snarast åter öka inflationen.⁵ Problemet med en större sänkning av arbetsgi-varavgiften är i detta sammanhang dels att ökade lönekrav kan uppstå, dels att en allmän sänkning av den föreslagna storleksordningen skulle försvaga statens budget med ytterligare ca 20 miljarder kronor.

Några röster i debatten

I debatten om 1977 års ekonomiska politik har många personer deltagit. Syftet med denna artikel är inte att försöka täcka hela debatten utan att ta upp några olika slag av analys av läget och jämföra dem med den ekonomiska teori som presenterades i början av denna artikel. Av detta skäl har framför allt dagstidningsdebatten lämnats utanför. Vi koncentrerar oss på tre grupper som framträtt ganska flitigt i debatten med litet längre inlägg, oftast i form av tidskriftsartiklar: regeringen, oppositionen och SNS-ekonomerna.

Regeringen

Regeringen hade i finansplanen i början av 1977 i stort sett samma uppfattning som Konjunkturrådet i sin beskrivning av det ekonomiska läget. Efter det att utfallet av avtalsförhandlingarna på våren 1977 visat att någon förbättring av kostnadsläget ej ägt rum valde regeringen att devalvera med 6 procent och att höja momsens med 2 procent. Den senare åtgärden avsåg att minska den privata konsumtionen som fortfarande ansågs vara alltför hög. I augusti devalverade man sedan med ytterligare 10 procent och lämnade valutaormen och band den svenska valutan mot en korg av utländska valutor.

⁵ Se Myhrman [1977b].

Lars Wohlin har i en artikel i Ekonomisk Debatt [Wohlin 1977] motiverat valet av ekonomisk politik. Han avvisar där en politik enligt alternativ b). Alternativ a) var redan överspelat i och med 1977 års avtalsuppgörelse som innebar en lönekostnadsökning på drygt 10 procent. Lars Wohlin avvisar också förslaget d), att sänka arbetsgivaravgifterna. Genom de genomförda devalveringarna valde regeringen metod c) för den svenska ekonomins anpassning. Såsom framhållits ovan fordrar en devalvering normalt en relativt återhållsam politik för att bli lyckosam, i meningen att inte nya pris- och lönestegringar tillåts äta upp effekterna av devalveringen. Wohlin synes väl medveten om detta. "I Sveriges nuvarande läge efter en stor devalvering och rekordstort underskott i bytesbalansen bedömer jag det som nödvändigt att föra en stram politik."⁶

När det gäller regeringens politik är det uppenbart att dess omläggning till en stramare ekonomisk politik i samband med devalveringen överensstämmer med vad som ovan sagts om teorin för devalvering. I Sveriges fall var det fråga om ett land där pris- och löneökningstakten var för hög i jämförelse med de länder med vilka vi hade fast växelkurs. Ett sådant förhållande medför ett *tilltagande* bytesbalansunderskott. En devalvering innebär att prisrelationen mellan två valutor ändras. Den svenska prisnivån sänks alltså i relation till den utländska, vilket tex underlättar exporten och försvårar importen. Om emellertid den svenska pris- och lönestegringstakten är oförändrad är det bara en tidsfråga innan vi är tillbaka i utgångsläget före devalveringen. Det är således nödvändigt att få ned pris- och lönekostnadsökningen för att lyckas med devalveringen. För att få ned takten i pris- och lönestegringen krävs emellertid enligt Phillipskurvteorin att den totala efterfrågan stramas åt. Det är sannolikt att om arbets-

marknadens parter frivilligt hade träffat ett par mycket låga löneökningsavtal så hade man inte behövt tillgripa samma åtstramning av efterfrågan i samhället. Så skedde inte med det avtal som slöts 1977 och erfarenhetsmässigt har det visat sig mycket svårt att få ett lågt avtal i en period med högt kapacitetsutnyttjande.

Regeringens stabiliseringspolitik under 1977 har således i stort sett varit förenlig med de inledningsvis omnämnda teorierna. Ett frågetecken i kanten måste dock sättas för storleken på budgetunderskottet för 1978/79, som innebär uppenbara risker för en för stor likviditetsökning.

Oppositionen

Den socialdemokratiska oppositionen representerar naturligtvis lika litet som den borgerliga trepartiregeringen någon enhetlig syn på de stabiliseringspolitiska problemen. Regeringen har emellertid i praktiken enats om en politik och Lars Wohlin har förklarat hur han ser på denna. I socialdemokraternas fall skall vi ta upp ett par artiklar av Kjell-Olof Feldt samt partiets alternativa budgetförslag.

Kjell-Olof Feldt [1977 a] börjar med att beskriva varför Sverige gick med i ormsamarbetet och han visar sig också vara fullt medveten om konsekvenserna härav för Sveriges pris- och löneutveckling. (Tyvärr lyckades han tydligen ej förmedla denna insikt under 1974 inom regeringen.) Han säger vidare att "det dominerande problemet i den svenska ekonomin de närmaste åren är hur ett tillräckligt stort överskott i utrikeshandeln tillräckligt snabbt ska kunna åstadkommas för att förhindra en orimlig utveckling av vår utländska skuldsättning."⁷

Vi tolkar detta som att Feldt inte me-

⁶ Wohlin [1977 sid 345].

⁷ Se Feldt [1977 a sid 108].

nar att vi omedelbart skall försöka uppnå jämvikt i bytesbalansen, men att huvudproblemet är att återfå samhällsekonomisk balans i den svenska ekonomin så att därmed också automatiskt utrikeshandeln kommer i balans.

Regeringen betonar bytesbalansproblemet och talar om pris- och kostnadsläget som en orsak till problemet. Feldt betonar också bytesbalansproblemet men talar inte så mycket om orsaken till detta. Han säger emellertid också att en av förutsättningarna för de närmaste årens stabiliseringspolitik är att "hålla pris- och kostnadsutvecklingen inom en

"Regeringen och oppositionen synes alltså egentligen inte ha nämnvärt olika uppfattning om vad som är huvudproblemet."

ram som i princip bestäms av motsvarande utveckling inom D-marksblocket".⁸ Som vi tidigare framhållit skall en för hög pris- och kostnadsstegringstakt och ett (tilltagande) underskott i bytesbalansen ses som två sidor av samma grundläggande balansbrist. Regeringen och oppositionen synes alltså egentligen inte ha nämnvärt olika uppfattning om vad som är huvudproblemet. Oppositionen betonar dock oftast inte behovet av kostnadsanpassning.

Feldt ansåg vid denna tidpunkt att man borde stanna kvar i ormen. Att lämna ormen och låta kursen flyta fritt avvisas av Feldt i praktiken som omöjligt för ett litet land som Sverige. Vi skulle bara få ständigt fallande kurs och ökad inflation spår han. Eftersom han också bedömer det som om övriga ormländer inte kommer att tillåta en ordentlig devalvering återstår bara att stanna i ormen med oförändrade växelkurser.

Hur skulle då detta gå till? Jo, enligt Feldt måste sparandet ökas för att minska bytesbalansunderskottet. Sparandet

skall ökas genom höjda arbetsgivaravgifter. Han driver därvid tesen att om EFO-modellen håller kommer en höjd arbetsgivaravgift att avräknas krona för krona mot minskad löneökning. På detta sätt skulle lönekostnaderna inte öka på grund av arbetsgivaravgifterna, enligt Feldt. (Det bör dock påpekas att de inte heller skulle minska.)

I en senare artikel i Ekonomisk Debatt efter devalveringarna intar Feldt [1977 b] fortfarande ungefär samma position även om han nu kritiserar regeringen för att den ej löst problemet om "hur en tillräckligt bred uppslutning skall kunna skapas kring en politik, som inriktas på att hålla tillbaka konsumtionen och öka investeringar och sparande". Jämfört med regeringen innehåller socialdemokraternas budgetförslag mer av selektiva åtgärder samt en strukturfond. När det gäller de generella åtgärderna, konjunkturbedömningen, och behovet av återhållsamhet för både privat och offentlig konsumtion är man ganska nära regeringen. Man förordar dock en mycket stramare budgetpolitik. På något sätt skymtar man Gunnar Strängs anda med *budgetbalans* och *bytesbalans*, som väsentliga inslag i en lyckosam politik.

Den socialdemokratiska oppositionen har pläderat för en politik som ser ut att skilja sig från regeringens på tre sätt. För det första talar man mycket om mer selektiva insatser. (I praktiken har ju Åsling sett till att även regeringen stått för en hel del selektiva inslag.) För det andra har man talat för att vi ej borde ha lämnat valutaormen. För det tredje förespråkar man en mycket stramare budget. Socialdemokraternas förslag är också förenligt med nyare makroteori men representerar en tuffare variant än regeringens linje och liknar mest vårt alternativ b) ovan. Det skulle sannolikt leda till en snabbare minskning av inflationstakten

⁸ Se Feldt [1977 a sid 111].

och av bytesbalansunderskottet men också till ett lägre kapacitetsutnyttjande och större arbetslöshet.

SNS-ekonomerna

Några som också varit mycket flitigt i elden i dessa frågor är nationalekonomer som varit knutna till SNS:s Konjunkturråd. Villy Bergström har varit en av de mera talföra av SNS-ekonomerna och redan efter den första devalveringen på våren 1977 kommenterade han läget i Ekonomisk Debatt [Bergström 1977]. Han framhöll därvid att "Om man kunde tänka bort det politiska läget skulle en devalvering med ca 15 procent ha tätt sig som en rimlig ekonomisk åtgärd".⁹ Han fortsätter med att förneka behovet av åtstramning: "Eftersom det finns expansionsutrymme i näringslivet för flera kvartal av normal konjunkturuppgång blir konklusionen att momshöjningen och åtstramningen har som enda uppgift att dämpa regeringens ångest inför den statliga upplåning i utlandet, som den själv stått fadder för".¹⁰ Slutligen hävdar han att en borgerlig regering inte kan devalvera framgångsrikt.

Konjunkturrådet uttryckte i sin höst-rapport starkt missnöje med regeringens ekonomiska politik. Man konstaterar att regeringen sedan april 1977 slagit in på en kontraktiv stabiliseringspolitik. Det fastslås också i skarpa formuleringar att man inte kan tolerera den "svångremspolitik" som förs och att Sverige "lever under sina tillgångar". Regeringens politik anses helt enkelt som felaktig. "Det ökade elände man åstadkommit med denna kursomläggning kan knappast uppfattas som nödvändigt för den växelkurspolitik som förts".¹¹

Enligt en tidningsartikel hade redan i juni 1977 två SNS-ekonomer yttrat sig starkt kritiskt mot regeringens politik, som de ansåg vara alltför åtstramande. De föreslog också att "en kraftig devalvering inom en relativt snar framtid kun-

de beräknas få en så expansiv effekt att kapacitetsgapet kunde slutas".¹² Devalveringen borde vara 10–15 procent.

Trots att regeringen "följde" rådet och devalverade med 10 procent i augusti utöver tidigare 6, hade Konjunkturrådet i sin höst-rapport kommit fram till att regeringen borde devalvera med ytterligare 15 procent. Som ett alternativ till detta föreslogs en sänkning av arbetsgi-varavgiften med 10 procent.

I diskussionen om statsbudgeten i Nationalekonomiska föreningen några månader senare stärker Villy Bergström sin kritik av regeringen för att den inte för en mycket mer expansiv politik. "Den politik som man går in för under 1978 representerar ett allmänt slöseri genom bristen på fullt kapacitetsutnyttjande".¹³ Han säger också att: "Den politik som nu förs är på något sätt ett avsteg från gammal fin keynesianism, som har funnits i vårt land i 30–40 år".¹⁴

Konjunkturrådets rapport år 1977 och i ännu större utsträckning Villy Bergströms ovan citerade uttalanden förefaller att negligera effekterna av åtgärds-förslagen på inflationen. Att påstå att bara för att det finns ledig kapacitet i näringslivet följer "att momshöjningen och åtstramningen har som enda uppgift att dämpa regeringens ångest inför den statliga upplåning i utlandet, som den själv stått fadder för"¹⁵ är inte grundat på de senaste årens utveckling inom makroteorin och med de 10 procents inflation i Sverige mot 4 i Västtyskland som vi då hade vid fast växelkurs med ormländerna.

⁹ Bergström [1977 sid 149].

¹⁰ Bergström [1977 sid 150].

¹¹ SNS sid 101.

¹² DN 14/6 1977 sid 20.

¹³ Nationalekonomiska föreningens förhandlingar [1978 sid 69].

¹⁴ Nationalekonomiska föreningens förhandlingar [1978 sid 67].

¹⁵ Bergström [1977 sid 150].

Villy Bergström talar om "gammal fin keynesianism..." Han tycks därmed mena att om det finns arbetslöshet eller ledig kapacitet kan man separera ut inflationen och sedan ägna sig åt att expandera ekonomin utan att bekymra sig om vad som händer med inflationen. I budgetdebatten inleder han med att säga att han skall tala om några problem i svensk ekonomi men att han överlåter åt andra att tala om inflationen och de finansiella effekterna av budgetunderskottet. Det bör tilläggas att en av SNS-ekonomerna, Sven Grassman, i en artikel i förra numret av denna tidskrift framförde resonerang som tycks tyda på att han i vissa avseenden har närmat sig de uppfattningar som är representerade i teoriavsnittet i början av denna artikel. Han säger där: "Om löntagarnas återhållsamhet *inte* kunnat realiseras med mindre än till detta pris, så kan man kanske säga att den förda svängrempolitiken på sätt och vis varit nödvändig."¹⁶

"The narrow path"

Om man lever i en värld med icke negligerbar inflation och därmed inflationsförväntningarna spelar en stor roll för det ekonomiska händelseförloppet är det inte längre så att man som i gamla keynesianska modeller kan öka kapacitetsutnyttjandet upp till full sysselsättning utan att någon ökning i inflationstakten noteras. Tvärtom, vid givna prisförväntningar måste varje försök att sänka den svenska inflationen medföra en kortare eller längre period av dålig sysselsättning,¹⁷ såvida inte priser och löner på frivillig väg upphör att öka. Detta betyder att i varje form av stabiliseringspolitik måste avvägningen mellan inflation och arbetslöshet idag och över tiden lösas simultant. Västtyskland var först på 1970-talet med att ge sig in på denna väg och Schweiz och USA följde efter. Detta är den förkättrade svängrempolitiken som regeringen enligt Konjunkturrådet

tycks ta på sig i någon slags ångest inför den statliga upplåningen i utlandet.

"Konjunkturrådets rapport år 1977 . . . förefaller att negligera effekterna av åtgärdsförslagen på inflationen."

I själva verket är det en oundviklig följd om man skall ta sig ur en hög inflation. Sverige försökte hoppa över denna plågsamma anpassning, vilket endast uppskjutit problemet och kanske givit oss en större total produktionsförlust över tiden än om vi tagit anpassningen med en gång. Nu har Danmark och Norge, som försökte göra som Sverige, råkat ut för samma baksmälla, och blivit tvungna att ta på sig svångremmen. Det nordiska försöket att gå emot de ekonomiska lagarna genom att försöka behålla hög sysselsättning, hög löneökningstakt och fast växelkurs, när omvärlden stramade åt, har misslyckats

England gick några steg längre. Varje gång man försökte minska inflationstakten ökade arbetslösheten. Man gjorde då som Bergström rekommenderar och devalverade utan den "onödiga" åtstramningen. För säkerhets skull införde man kontinuerlig devalvering genom att släppa växelkursen helt fri. Nu kunde man verkligen expandera. När det visade sig att inflationstakten åter började accelerera försökte man något dämpa expansionen varvid arbetslösheten åter ökade. När man på detta sätt saxat sig upp till 25 procents inflation utan att bli av med arbetslösheten beslöt man sig slutligen för att ta en rejäl åtstramning och försöka komma ur den uppåtgående spiralen.¹⁸

¹⁶ Grassman [1978 sid 111].

¹⁷ Arbetslöshet över det normala, se Myhrman [1977a].

¹⁸ Se Laidler [1978] för en utförligare beskrivning av de engelska erfarenheterna.

Efter mycket blod, svett och tårar är man nu på god väg att få ordning på ekonomin. Man måste emellertid gå mycket försiktigt till väga för att inte åter hamna i en uppåtgående inflationsspiral. På en fråga i Veckans Affärer (3/11 1977) om vad som är största problemet svarar finansministern Derek Healy: "Att hålla igen – när ekonomin länge varit väldigt matt får man inte expandera för fort".

Det är också detta som McCracken-rapporten kallar för "the narrow path". När man startar från ett läge med ännu inte utdrivna inflationsförväntningar måste en eventuell expansion ske mycket försiktigt. Drastisk expansion måste undvikas (liksom drastisk kontraktion). Produktionen maximeras över tiden genom att man skyndar långsamt. Inflationens takt påverkas inte bara av kapacitetsgapet och av prisförväntningar utan också av kapacitetsgapets förändringstakt.

Debatten om 1977 års stabiliseringspolitik utgör en intressant återspeglning av den – efter svenska förhållanden – ovanligt markanta förändring av den ekonomiska politiken, som ägde rum under detta år. Vi har ännu inte sett svaret på hur väl den genomförda politiken lyckats. Hittills förefaller stabiliseringsprogrammet att ha varit relativt framgångsrikt. Ännu återstår dock att komma upp i något som liknar full sysselsättning. Därvid kan vissa stimulansåtgärder visa sig nödvändiga. Vi befinner oss dock i ett

mycket svårbedömt läge just nu. Det rekordstora budgetunderskottet har nämligen en betydande penningmängdsökning i släptåg. Om inte denna kan bromsas upp till en rimlig ökningstakt innebär det att den svenska ekonomin har begåvats med en tidsinställd bomb som kan explodera under 1979 eller 1980.

Referenser

- Bergstrom, V., [1977], "Devalveringens politiska ekonomi", *Ekonomisk Debatt*, årg 5, nr 3
- Feldt, K-O., [1977a], "En politik mot inflationen", *Ur Ekonomisk politik inför 80-talet*, Tidens förlag
- [1977b], "Den svåra vagen till ekonomisk balans", *Ekonomisk Debatt*, årg 5, nr 8
- Grassman, S., [1978], "Perspektiv på devalveringarna", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 5
- Jonung, L., [1978], "En stabil stabiliseringspolitik", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1
- Laidler, D., [1978], "Den brittiska ekonomins problem och framtidsutsikter", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 5
- Lindbeck, A., [1978], (ed) *Inflation and Employment in Open Economies*, North-Holland
- McCracken-rapporten [1977], "Towards Full Employment and Price Stability", OECD, Paris
- Myhrman, J., [1977a], "Nya perspektiv på konjunkturpolitikens villkor", *Ekonomisk Debatt*, årg 5, nr 1
- [1977b], "Kostnadsutvecklingen är avgorande", *Ekonomisk Debatt*, årg 5, nr 3
- [1977c], "Vaxelkurser och stabiliseringspolitik", *Industrikonjunkturen hösten 1977*
- Nationalekonomiska föreningens förhandlingar, [1978], "Årets finansplan", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1
- Santomero, A.M., and Seaton, J.J., [1978], "The Inflation-Unemployment, Trade-off: A Critique of the Literature", *Journal of Economic Literature*, June
- Wohlin, L., [1977], "Det första årets ekonomiska politik", *Ekonomisk Debatt*, årg 5, nr 6